

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 12. června 2025 ve věci č. 23963/21 – *Krpelík proti České republice*

Senát páté sekce Soudu jednomyslně rozhodl, že odsouzením stěžovatele se sníženým intelektem na základě sebeobviňujících výpovědí z přípravného řízení poté, co se vzdal práva pomoc obhájce, při nedostatečné kontrole vzdání se práv soudy a při absenci jiných procesních záruk, došlo k porušení jeho práva na spravedlivý soudní proces a práva na pomoc obhájce dle čl. 6 odst. 1 a 3 písm. c) Úmluvy.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatel má snížený intelekt odpovídající lehké mentální retardaci. V roce 2016 ho policie zadržela kvůli vloupání a odcizení věcí z několika objektů. Policisté vyslechli stěžovatele v postavení osoby podezřelé a později i jako osoby obviněné ze spáchání trestné činnosti. Policisté několikrát poučili stěžovatele o jeho právech, včetně práva na obhájce, za využití vzorových formulářů. Stěžovatel poučení podepsal a opakovaně se doznal ke spáchání trestné činnosti. Teprve po vzetí do vazby mu soud ustanovil obhájce. Trestní soudy u stěžovatele neshledaly podmínky nutné obhajoby podle vnitrostátního práva a uznaly ho vinným z trestné činnosti, když na základě znaleckých posudků konstatovaly, že byl schopen se účastnit trestního řízení, realizovat v něm svá práva a účinně se hájit i přes snížený intelekt. Jeho přiznání z přípravného řízení považovaly za klíčový důkaz. Stěžovatel proti odsouzení neúspěšně brojil i u Ústavního soudu.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČL. 6 ODS. 1 A 3 PÍSM. C) ÚMLUVY

Stěžovatel namítal porušení práva na spravedlivé řízení, když jeho doznání k trestné činnosti bez přítomnosti obhájce posloužila jako klíčový usvědčující důkaz, a práva hájit se za pomoci obhájce, kterého měl mít jako osoba s omezenou schopností se hájit od počátku trestního řízení.

Soud připomněl, že mezi základní prvky spravedlivého procesu podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy patří právo obviněného na účinné zastoupení obhájcem, zaručené čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy, a že přístup k obhájci v přípravném řízení přispívá k rovnosti zbraní mezi vyšetřujícími orgány a obviněným. Obviněný má také právo být informován o svých právech, včetně práva na pomoc obhájce, k zajištění praktické a účinné ochrany. Svých práv se může platně vzdát, jsou-li naplněny požadavky vyplývající z Úmluvy, přičemž Soud posuzuje okolnosti, za kterých došlo ke vzdání se práv a zda existovaly minimální záruky odpovídající významu tohoto úkonu (*Ibrahim a ostatní proti Spojenému království*, č. 50541/08, rozsudek velkého senátu ze dne 13. září 2016, § 253, § 255 a § 272). Platí dále, že osoba má právo na přístup k obhájci od prvního výsledku policíí, ledaže by existovaly naléhavé důvody pro omezení tohoto práva. I v těchto situacích ale nesmí být práva obhajoby poškozena nevratným způsobem např. tehdy, jestliže obviněný učinil při výslechu sebeobviňující výpovědi, které byly následně použity jako usvědčující důkaz. Chybí-li naléhavé důvody, jde o významný aspekt stran závěru o porušení článku 6 Úmluvy. Soud zde uplatňuje přísný přezkum; stát musí prokázat, že za výjimečných a zvláštních okolností konkrétní věci nedošlo k nevratnému narušení celkové spravedlnosti řízení (*Beuze proti Belgii*, č. 71409/10, rozsudek velkého senátu ze dne 9. listopadu 2018, § 145).

V dané věci se proto Soud zabýval tím, zda se stěžovatel mohl platně vzdát práva na pomoc obhájce, měl-li k dispozici jen poučení na předtisknutých formulářích, a zda sebeobviňující výpovědi, o které se vnitrostátní soudy opíraly, byly získány v rozporu s jeho právem na přípravu obhajoby v předsoudním stadiu řízení. Uvedl, že stěžovatel měl podle znalců mentální postižení s IQ přibližně 67. Takové postižení je přitom důvodem zvláštní zranitelnosti osoby (*A.-M. V. proti Finsku*, č. 53251/13, rozsudek ze dne 23. března 2017, § 73). Zároveň podezřelí či obvinění s mentálním postižením mohou spadat do kategorie zvláště zranitelných osob. Konečně policejní výslech je pro osobu, která má (byť jen lehké)

mentální postižení, obzvláště stresující situací (*Hasáliková proti Slovensku*, č. 39654/15, rozsudek ze dne 24. června 2021, § 68). Jelikož ochrana zaručená článkem 6 Úmluvy se uplatní od okamžiku zadržení osoby, vnitrostátní orgány měly jednat se stěžovatelem jako se zranitelnou osobou a zohlednit jeho situaci při výpovědích i při informování o právu na pomoc obhájce, když disponovaly poznatky o jeho stavu (*Płonka proti Polsku*, č. 20310/02, rozsudek ze dne 31. března 2009, § 38).

Vnitrostátní orgány věděly, že stěžovatel navštěvoval pouze základní školu a že se ve 13 letech léčil na psychiatrii. Někteří policisté uvedli, že jim připadal „trochu psychicky slabší“ a komunikace s ním byla obtížná. Byť stěžovatel nebyl nikdy formálně omezen ve svéprávnosti a v minulosti ho soudy odsoudily za několik trestných činů, nevyrací to pochybnosti o jeho schopnosti se hájit. V předchozích trestních řízeních se ani nezkoumala jeho svéprávnost. S přihlédnutím k nerovnováze moci dané povahou trestního řízení by proto podle Soudu stěžovatelovo vzdání se práv bylo možné přijmout pouze, pokud by se vyjádřil jednoznačně a po přijetí přiměřených opatření k zajištění, že si plně uvědomoval svá práva a mohl v co největší míře posoudit důsledky svého jednání (*Panovits proti Kypru*, č. 4268/04, rozsudek ze dne 11. prosince 2008, § 68). Zda se dopustil jednoduché trestné činnosti není relevantní, když ho soudy odsoudily k trestu odnětí svobody.

K poskytnutí poučení stěžovateli Soud uvedl, že stěžovatel obdržel informace o svých právech na předtištěných formulářích. Nedostalo se mu individualizovaného poučení či nějakého dalšího vysvětlení (*Zachar a Čierny proti Slovensku*, č. 29376/12 a 29384/12, rozsudek ze dne 21. července 2015, § 70). V jedné situaci mu policista poučení pouze přečetl, stěžovatel si nemohl text projít vlastním tempem před tím, než jej podepsal. Texty poučení jsou přitom náročné i pro osoby s plnými rozumovými schopnostmi. Nadto obsahují odkazy na právní ustanovení v závislosti na procesním postavení osoby (podávající vysvětlení, zadržené, resp. podezřelé či obviněné). Podle Soudu tak poučení pouze textem zákona stěžovateli neumožnilo dostatečně pochopit povahu práv, aby je mohl účinně uplatnit. V důsledku nebyl řádně seznámen s právem na právní zastoupení před podáním výpovědi policii. Protože se mu nedostalo pomoci advokáta nebo jiné osoby (např. sociálního pracovníka nebo podpůrce) k usnadnění porozumění předtištěným informacím, pravděpodobně nemohl ani posoudit důsledky výpovědi bez pomoci obhájce a že by to mohlo být vykládáno jako vzdání se jeho práv.

Má-li článek 6 Úmluvy zaručovat obviněnému právo na účinnou účast v trestním řízení, je třeba zajistit existenci zvláštních procesních záruk za účelem ochrany zájmů osob s narušenými duševními schopnostmi; tyto osoby totiž ani nemusí být schopné upozornit úřady na nedostatek právní pomoci, neupozorní-li na to samy úřady (*Grigoryevskikh proti Rusku*, č. 22/03, rozsudek ze dne 9. dubna 2009, § 90). V projednávané věci proto měly vnitrostátní orgány nabídnout stěžovateli vhodné formy pomoci. Měly vhodným způsobem aktivně zajistit, aby byl srozuměn s tím, že může žádat o bezplatného obhájce (*Panovits proti Kypru*, cit. výše, § 72). V tomto ohledu mu např. mohly poskytnout snadno čitelnou podobu poučení o jeho právech, nebo prostředníka k usnadnění komunikace a pochopení informací. Měly se tedy ujistit, že je schopen porozumět informacím a důsledkům poskytnutí výpovědi bez právní pomoci, případně mu při pochybnostech zajistit zastoupení obhájcem. Soudu neušlo, že kromě § 36 odst. 2 trestního řádu neexistuje ve vnitrostátním právu jiné ustanovení nabízející další procesní úpravy pro osoby se zdravotním postižením, proti kterým je vedeno trestní řízení (*F. S. M. proti Španělsku*, č. 56712/21, rozsudek ze dne 13. března 2025, § 48). Rovněž mu není znám zvláštní vzdělávací program pomáhající policistům jednat s osobami trpícími psychosociálním postižením (*V proti České republice*, č. 26074/18, rozsudek ze dne 7. prosince 2023, § 107). Na druhou stranu Ústavní soud uznal, že lze přijmout kompenzační opatření. Vnitrostátní orgány však u stěžovatele nepodnikly žádné kroky, aby splnily pozitivní závazek poskytnout mu informace nezbytné pro účinný výkon jeho práv.

V dané situaci, i za předpokladu, že by stěžovatelův případ neodůvodňoval povinné právní zastoupení ve smyslu § 36 odst. 2 trestního řádu, což by činilo vzdání se práva na pomoc obhájce přípustným podle vnitrostátního práva, a dále za předpokladu, že stěžovatel se vzdal práv, ať už implicitně či explicitně, Soud shledal, že vzdání se nedoprovázely minimální záruky odpovídající jeho významu (*Bogdan proti*

Ukrajíně, č. 3016/16, rozsudek ze dne 8. února 2024, § 69). Stěžovatelovo právo na přístup k obhájci tedy bylo v době podání výpovědi v nepřítomnosti obhájce a doznání se omezeno, byť k tomu neexistovaly naléhavé důvody. Soud proto musel posoudit, jaké důsledky měla absence obhájce pro celkovou spravedlnost řízení. Vycházel zde z kritérií vyplývajících z jeho judikatury, a to v rozsahu, který je vhodný vzhledem k okolnostem daného případu (*Ibrahim a ostatní proti Spojenému království*, cit. výše, § 274). Protože u stěžovatele chyběly naléhavé důvody k omezení daného práva, Soud přistoupil k přísnému přezkumu.

V dané věci trestní soudy posuzovaly, zda bylo právní zastoupení stěžovatele povinné podle § 36 odst. 2 trestního řádu, a pokud ne, zda se stěžovatel platně vzdal práva na pomoc obhájce. Neplatné vzdání se by podle vnitrostátních předpisů činilo důkazy získané v přípravném řízení v nepřítomnosti obhájce nepřipustnými. Vnitrostátní soudy skutečně vyvinuly určité úsilí stran zjištění, zda se stěžovatel mohl hájit sám, anebo potřeboval právní pomoc. Prvoinstanční soud vyslechl policisty, kteří s ním přišli do styku, a nařídil vypracování znaleckých posudků, včetně revizního, který se zabýval předchozími posudky. Na základě tohoto posudku, podle kterého se stěžovatel mohl účastnit trestního řízení, chápat jeho účel a účinně se hájit, prvoinstanční soud uvedl, že stěžovatel nepotřeboval právní pomoc a důkazy shromážděné v nepřítomnosti obhájce jsou přípustné. Podle Soudu ale právo obviněného účinně se účastnit trestního řízení vyžaduje nejen pochopení povahy a důsledků procesu, ale i schopnost dostatečně pochopit povahu svých práv a účinně je uplatňovat. Obviněný musí být rovněž schopen pochopit důsledky vzdání se práva na pomoc obhájce a práva nevypovídat. U stěžovatele vnitrostátní soudy posoudily jeho schopnost stanout před soudem a účinně se hájit, neposoudily však jeho schopnost platně se vzdát práva na právní pomoc (*Akdağ proti Turecku*, č. 75460/10, rozsudek ze dne 17. září 2019, § 59).

Soud podotkl, že přiznání stěžovatele představovalo klíčový faktor jeho odsouzení. Povšiml si dále, že protokoly o výslechu stěžovatele v přípravném řízení neobsahovaly ani přímo jeho vlastní slova, ale spíše odpovědi formulované vyslyšajícími policisty. Jeho přiznání posléze poskytla vnitrostátním orgánům základ, na kterém vystavěly případ, a těžiště pro získání dalších usvědčujících důkazů, jako byla prohlídka místa činu. Doznání tedy nevratně ovlivnila stěžovatelovo postavení a podstatně ztížila vyhlídky obhajoby v soudním řízení (srov. *Ibrahim a ostatní proti Spojenému království*, cit. výše, § 309). Byť prvoinstanční soud uvedl, že se stěžovatel doznal i před soudem při vazebním zasedání, kterému byl přítomen jeho obhájce, Soud poznamenal, že při tomto zasedání se stěžovatel omezil na prohlášení, že se ke trestní věci již vyjádřil policii a že na tom nechce nic měnit. Přímo před prvoinstančním soudem opakovaně vinu odmítl. Stěžovatel tak sice měl výhodu kontradiktorního řízení, v němž byl zastoupen soudem ustanoveným advokátem, ale újma, kterou utrpěl v předsoudní fázi řízení, nebyla napravena v soudním řízení, v němž bylo jeho doznání shledáno jako přípustný důkaz.

S ohledem na výše uvedené Soud konstatoval, že okolnosti vzdání se práva na pomoc obhájce stěžovatelem v přípravném řízení, nedostatečná kontrola tohoto vzdání se vnitrostátními soudy a nenapravení tohoto nedostatku jinými procesními zárukami v průběhu řízení spolu s tím, že soudy použily stěžovatelovy výpovědi z přípravného řízení k jeho odsouzení, způsobily, že proces jako celek nebyl spravedlivý.

Soud proto shledal porušení čl. 6 odst. 1 ve spojení s odst. 3 písm. c) Úmluvy.